

Шлях до вершин: до ювілею професорки А. А. Соляник

Стаття присвячена професійним та науковим здобуткам докторки педагогічних наук, професорки, проректорки з наукової роботи Харківської державної академії культури Аллі Анатоліївни Соляник з нагоди ювілею. Вона є особливою жінкою, в якій гармонійно поєднуються розум і краса, енергійність, доброзичливість і справедливість, професіоналізм й креативність, талант і працелюбність.

Алла Анатоліївна Соляник

Віктор Сєдих,

доцент, кандидат педагогічних наук,
головний бібліотекар кабінету бібліотекознавства імені Л. Б. Хавкіної Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка

Наталія Коржик,

кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцента кафедри цифрових комунікацій та інформаційних технологій, декан факультету культурології та соціальних комунікацій Харківської державної академії культури

Алла Анатоліївна Соляник – докторка педагогічних наук, професорка, одна з провідних керівниць Харківської державної академії культури (ХДАК), авторка декількох сотень публікацій (з них 5 монографій, навчальні посібники, наукові та енциклопедичні статті, у тому числі опублікованих у фахових виданнях України та виданнях, які індексуються в міжнародних наукометричних базах Scopus і Web of Science), відома бібліотечна діячка і педагогиня репрезентує «золотий фонд» сфери соціальних документальних комунікацій України. Звісно, що її більше

знають як бібліотекознавицю, але вона давно переросла, Богом дану їй професію. Це закономірно для особливо творчих осіб.

Титули – це наслідки копіткої роботи з перших кроків її викладацької діяльності. Викладачі вишів, як педагоги й науковці, є професіоналами вищого класу, формування яких відбувається довго, неспішно, тернистим шляхом вдосконалення власних здобутків у досить екстремальних умовах навчання студентів. Не легко бути одночасно викладачем, вихователем, дослідником, просто поважною і гуманною людиною, гідною, авторитетною, у

якої бракує вільного часу для себе, оскільки це є останній резерв для професійного зростання. В одному з інтерв'ю, коли її запитали про хобі, Алла Анатоліївна сказала, що праця – ось її хобі. Висока планка профі вимагає повної самовіддачі й міцної волі. Отже, звищитися над нею – високе досягнення, тут потрібний особливий талант і талант, неабияка працелюбність, сприятливе середовище.

Алла Соляник народилася у сім'ї військовослужбовця. Її батько, полковник, отримав посаду командира військової частини, дислокованої у Харкові. Отже, зі шкільного віку наша героїня вкорінюється в ауру величезного міста, яке за своїм потенціалом не поступається багатьом столичним містам. Для обдарованої дитини з люблячої родини були створені всі умови для її розвитку. Алла серйозно ставилася до навчання (відмінниця), громадських обов'язків, була помітною, лідеркою в класі. Навчання, читання, участь у різноманітних заходах приваблювали допитливу і відкриту дівчинку: випуск стіннівок, шкільне радіомовлення, виступи на концертах художньої самодіяльності (декламація, співи). Не дивно, що з часом вона стає справжнім лідером у житті школи. А по закінченню навчання, Алла особливо не вагаючись, обирає бібліотечний факультет Харківського державного інституту культури (зараз Академія). Нам, як авторам, зрозумілим і приємним є такий вибір, який за змістом навчання, духом, навіть зовні (знаходиться в архітектурній споруді XVIII–XIX ст. в історичному центрі міста), повністю відповідав її сподіванням і можливостям.

На той час Харківський державний інститут культури був потужним і знаним навчальним закладом, що стрімко розвивався. Тут навчалася молодь з усіх куточків України, помітні були студенти з інших республік. В ньому навчалася декілька тисяч студентів на стаціо-

нарному та заочному відділеннях. Склад викладачів постійно оновлювався, невпинно зростав їхній науковий ценз, а якість і готовність до майбутньої професії її випускників завжди була на високому рівні. А. Соляник була задоволена власним вибором: цікаві нові предмети, неординарні викладачі, нові обличчя одногрупників, інша організація навчання і відпочинку, жваве громадське життя, сільськогосподарськй й будівельні студзагони, виробнича практика тощо.

Алла Анатоліївна із задоволенням згадує майже усіх викладачів, що «читали» на бібфаці, та серед найулюбленіших називає Й. Волісона, М. Богославського, В. Лобанова, В. Литвішко (всі з кафедри літератури), Ю. Кривуца й І. Фоменко (кафедра інформаційно-документних систем), Е. Тамма. В. Мільман (кафедра бібліотечних фондів і каталогів) та багатьох інших. Вони «горіли» на роботі, були чудовими педагогами й людьми. Є. Тамм так захоплено і виразно висвітлював проблеми бібліотечних фондів, наче мова йшла про долю людства; літературознавець і поет М. Богославський не читав, а декламував лекційний матеріал; гострослов Й. Волісон був залюблений у зарубіжну літературу, подекуди, що в Харківському університеті він читав лекції з французької літератури мовою оригіналом.

Зрозуміло, саме викладачі примітили активну і здібну студентку. Особливу роль в її подальшій долі відіграли Н. М. Кушнарєнко та В. А. Мільман. За поданням Н. Кушнарєнко, А. Соляник очолила Студентське наукове товариство вишу, одночасно під керівництвом фондознавиці В. А. Мільман, підготувала наукову роботу «Джерела комплектування Харківської громадської бібліотеки за 100 років її існування (1886–1986 рр.)», яка перемогла на республіканському конкурсі студентських робіт. Одержавши диплом бібліотекаря-бібліо-

графа вищої кваліфікації, Алла Анатоліївна була запрошена Євгеном Петровичем Таммом на кафедру бібліотечних фондів і каталогів.

Отже, Алла Анатоліївна – вихованка однієї з авторитетніших й впливовіших кафедр в структурі найбільшого тоді бібліотечного факультету, з якого розпочалася вища професійна освіта в Україні, формування міцної наукової школи. Таке середовище є дуже сприятливим для творчих і обдарованих людей. Професійне зростання нашої героїні починалося, як в усіх, з посади викладача й обрання навчальних курсів. Вибір був очевидний – формування бібліотечних фондів. Молода викладачка наполегливо засвоювала навчальну дисципліну, у чому їй радо допомогли колеги, знайшла взаєморозуміння зі студентами, органічно ввійшла до колективу кафедри. Колектив кафедри поділявся на дві предметні комісії бібліотечних фондів та каталогів. Однак, навчальний процес був побудований таким чином, що представники різних предметних комісій залучалися до проведення занять із суміжних дисциплін. Каталогознавці виходили на практичні заняття з курсу «Бібліотечні фонди», фондознавці – на курс «Бібліотечні каталоги». Розширення репертуару дисциплін збагачувало колежан, гарантувало ритмічний графік занять, рівноцінну підміну викладача в разі його відсутності, формувало особливо дружню атмосферу між ними. На засіданнях кафедри усі чудово розуміли один одного. Алла Анатоліївна паралельно з цікавістю засвоювала зміст і методику викладання каталогізації бібліотечних фондів. Вона з особливою теплотою згадує доцентів Е. Карачинську та В. Удалову. Цікаво, що їхніми підручниками й досі користуються у відповідних навчальних закладах. Беззаперечним досягненням у фондознавстві найбільше вона, була зобов'язана справжнім корифеям цих знань Є. Тамму, В. Мільман та Н. Кушна-

ренко. Надалі, з набуттям певного досвіду і ґрунтовних знань вона так само як її наставники трепетно та з любов'ю, доступно й енергійно викладала цю фундаментальну професійну дисципліну.

Обов'язковою умовою ствердження на кафедрі було навчання в аспірантурі. Цією стежкою пройшли майже всі її викладачі останньої третини ХХ ст. Перебування в аспірантурі й захист дисертації засвідчували професійну готовність до жертвовної роботи викладача вишу. Власної аспірантури на той час в Академії не було, отже А. Соляник навчалася заочно в аспірантурі іншого вишу. За три роки вона виконала всі вимоги, написала й захистила під керівництвом відомого вченого в 1995 р. кандидатську дисертацію «Місцевий обов'язковий примірник документів». Зазначимо, такий термін успішного закінчення аспірантури є рекордним й нині практично недосяжним для майже всіх здобувачів – заочників.

Одночасно Алла Анатоліївна вдосконалювала педагогічну майстерність, брала активну участь в багатогранному житті кафедри, знайшла в ньому свою «нішу». Наймолодша у досвідченому колективі вона стала помітною на засіданнях кафедри, предметних комісіях, в громадських заходах. Зрозуміло, що її професійна і громадська затребуваність ґрунтувалася не тільки на бажанні самоствердження, але й на природних організаторських, митецьких здібностях. Так, вона вперше за історію кафедри склала її гімн на відому мелодію, навчила співати всіх, регулярно віршувала урочисті «посиденьки», при нагоді чудово співала, випромінюючи тепло позитивних емоцій. Вона завжди вміла (вміє) підняти настрій, влучним словом, сентенцією підбадьорити колегу, студента, здається, будь-кого. Природа щедро відпустила їй почуття гумору й ресурсів позитиву.

Її цілеспрямованість, риси ха-

рактеру, чесноти активно сприяли професійному зростанню – викладач, старший викладач, доцент. Вона стає провідним викладачем з курсу «Бібліотечні каталоги», готує нові. А. Соляник бере активну участь у становленні й впровадженні нової для Академії спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність», підключається до розробки з професоркою Н. Кушнарєнко комплексного нового навчального курсу «Документознавство». Нагадаємо, Н. Кушнарєнко є авторкою першого в Україні підручника з названої дисципліни, який витримав 7-м видань! Одночасно Алла Анатоліївна сумлінно працювала зі студентами новоорганізованого факультету документознавства, намагалася формувати у них професійну повагу до суміжної бібліотечно-інформаційної діяльності. «Занурення» до іншого напрямку, безумовно, сприяло осмисленню усіма педагогами явища «соціальні комунікації» й допомогло ініціативній групі спроектувати в майбутньому факультет соціальних комунікацій.

Шкода, що безумовні успіхи молоді викладачки сталися після смерті Є. Тамма (1991 р.). Вона була останньою серед тих, кого він обрав на кафедру, яка, по суті, була його другою родиною, настільки він співпереживав за життя свого колективу. Починаючи з 1970-х рр. дійсний склад кафедри складався чи з його висуванців, чи надійних колег: Л. Котенко, Д. Кумок, Т. Марченко, Є. Карачинська, В. Мільман, М. Васильченко, В. Удалова та інші, цих викладачів завжди по-доброму згадують студенти різних поколінь. Отже, й Алла Соляник відповідала компетентнісним і людським вимогам одного з найвідоміших бібліотекознавців України. Навіть, вийшовши на пенсію, він спостерігав, по можливості допомагав їй «відточувати» викладацьку майстерність. А вона завжди це пам'ятає й пишається цим. Для цього досить тільки

звернутися до її численних публікацій та видавничих проєктів.

Новий етап в професійній кар'єрі Алли Анатоліївни розпочинається на зламі ХХ–ХХІ ст., коли вона стає доценткою кафедри документознавства й енергійною заступницею декана факультету бібліотекознавства та інформатики, одночасно вступає до докторантури ХДАК (2003–2006 рр.). Інтенсивне навчальне навантаження (заняття зі студентами), участь в організації роботи одного з найбільших факультетів Академії, дослідження фундаментальної проблеми системи документопостачання бібліотек України, відповідальна праця ученого секретаря вченої ради ХДАК із захисту докторських (кандидатських) дисертацій зі спеціальності книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство, не кожний фахівець може витримати подібне випробування навіть в статичній атмосфері, але ж початок століття – реформаторський час. Система вищої бібліотечної освіти потребує значних змін.

А. Соляник приймає виклик, погоджуючись обійняти посаду декана факультету бібліотекознавства та інформатики (ФБІ, 2006 р.), коли суспільство схиляється до думки про падіння престижу бібліотечної професії. Звісно, думка незріла, хибна, неправильна, особливо в умовах існування інформаційного суспільства. Шкода, вона має місце й сьогодні. Природно, як борець вона приймає виклик. Тривалий час наш факультет залишався єдиним на українському просторі, а викладачі бібліотечних дисциплін з інших вишів уважно стежили з певною надією за його долею. ФБІ ХДАК у некомфортних умовах активно перебудовується й готує якісних випускників.

Завдяки природним організаторським здібностям й лідерським якостям Алла Анатоліївна Соляник об'єднувала і студентів, і викладачів для досягнення спільної мети,

створювала позитивну атмосферу на факультеті. Турботлива зі студентами, доброзичлива, але вимоглива з колегами, вона впевнено керувала факультетом, розвиваючи та модернізуючи вищу бібліотечно-інформаційну освіту.

2000-ні роки стають новим вибликом, оскільки супроводжуються активним розвитком та впровадженням інформаційних технологій в усі сфери життєдіяльності суспільства. Бібліотечно-інформаційна діяльність, в цей час, все більше наповнюється інформаційними технологіями та проникає в інтернет-простір, як наслідок відбуваються зміни й в освіті бібліотечно-інформаційних фахівців, бренд бібліотечної професії ще більше відходить у тінь. Згодом і факультет буде декілька раз реорганізовуватись та змінювати назву (з факультетів бібліотекознавства та інформатики й документознавства та інформаційної діяльності буде створено на їх основі факультет соціальних комунікацій, а пізніше – факультет соціальних комунікацій і музейно-туристичної діяльності), та незважаючи на зміни, під талановитим керівництвом А. Соляник бібліотечно-інформаційна освіта продовжує відновлювати свої позиції.

Як досвідчений й креативний педагог – впровадила в освітній процес такі інноваційні курси, як «Документологія», «Методологічні проблеми документології», «Іміджологія», «Документно-інформаційні ресурси», «Міжнародний документообіг», «Книготорговельні ресурси Інтернет» та інше. Нині із задоволенням читає лекції для бакалаврів, магістрантів, аспірантів.

А. Соляник – цікавий і успішний науковець. Науковий доробок ювілярки становить понад 300 наукових, науково-методичних праць, навчальних посібників, серед яких 5 монографій, а також видання, які індексуються в міжнародних наукометричних базах Scopus і Web of Science тощо. Важливим свідчен-

ням ефективності наукової діяльності вченої є показник цитованості її праць вітчизняною і світовою науковою спільнотою. Сьогодні у неї h-індекс=12, що перевищує середній показник цитування у вітчизняній галузевій науці.

Конкретно спектр наукових інтересів авторитетної вченої пов'язаний із розробкою проблем бібліотечного фондознавства, документознавства, методологічних проблем документології та теорії соціальних комунікацій, організації і методики науково-дослідної діяльності, бібліотечно-інформаційної освіти. Вона є одним із розробників номенклатури наукових спеціальностей нової наукової галузі України «Соціальні комунікації». Значну, питому вагу серед них посідає й історія бібліотечної справи. Для ґрунтовних досліджень, розв'язання фундаментальних проблем історія питання є обов'язковою. Ми стверджуємо, що праці вченої суттєво збагачують сторінки бібліотечної історії. По-перше, серед них налічується багато персоналій, присвячених українським вченим, які зробили значний внесок в бібліотекознавство, бібліографознавство, документознавство. Так, безсумнівний інтерес являють статті про діячів нашої минувшини: М. Годкевича, О. Майбороду, Д. Лекаренка, Л. Хавкіну, Н. Фрідьєву тощо; про наших сучасників: Н. Кушнарєнко, В. Васильченка, В. Удалову, І. Лосієвського, Т. Новальську, Ю. Палеху та багатьох інших. По-друге, це регулярні публікації про Харківську бібліотечно-наукову школу. Насамкінець, історичні розділи в монографіях.

М. Годкевич – перший директор Української книжкової палати в Харкові. Під його керівництвом вона була однією з найкращих за інноваціями на пострадянському просторі [1]. Л. Хавкіна – найавторитетніша українська бібліотекознавиця, фундаторка бібліотечної освіти в межах колишнього Союзу,

бібліотечна дипломатка [9, 11]. Н. Фрідьєва – видатна українська бібліотекознавиця, декан бібліотечного факультету, завідувачка кафедри бібліотекознавства ВУІКО, одна з засновниць бібліотечної освіти в Україні [3]. В сучасній Україні та поза її межами одна з найвідоміших, найавторитетніших Н. Кушнарєнко, бібліотекознавиця і документознавиця, реформаторка бібліотечно-інформаційної та документознавчої освіти, найпродуктивніша авторка на вітчизняних теренах (понад 400 публікацій), нарешті, «духовна матір» нашої героїні [8].

В кожній публікації А. Соляник об'єктивно, без перебільшень відображає й оцінює здобутки вчених, вводить до обігу нові знання. Персоналії – це важливі елементи для розуміння минувшини й сьогодення, оскільки кожне значуще раціональне рішення є результатом зусиль окремих осіб та однодумців. Відзначимо, що особливо успішним її проектом щодо персоналій стала колективна монографія «Фундатори харківської бібліотечної науково-бібліотечної освіти» [7], побажаємо Аллі Анатоліївні до 100-річчя ХДАК її продовжити.

Особливе значення для вивчення бібліотечної історії має монографія «Система документопостачання бібліотечних фондів: закономірності розвитку» [2]. В ній йдеться про головну сутнісну функцію бібліотеки – комплектування, яка забезпечує її існування, тобто усі інші функції. Систему розглянуто як сукупність джерел та способів постачання документів в установу. Сутність цього процесу не змінюється, але елементи названої системи залежать від історичних умов. Отже, в цьому полягає інтерес істориків. Так, від Стародавнього світу до Епохи Відродження не існувало автономних джерел документопостачання, оскільки маючи у своєму складі скрипторії, книгозбірні самі для себе виготовляли книжки. Це називається автокомплекткуванням.

Але воно не задовольняло усіх інформаційних потреб суспільства, тому вони обмінювалися ними, одержували як трофеї. Епоха книгодрукування осучаснила систему документопостачання. Природно, що цей технологічний цикл цікавив всіх фахівців в усі часи. Майже немає відомих бібліотекознавців, які б не намагалися його поліпшити. Так формується поступово бібліотечна думка, бібліотекознавство. Тут міститься цікавий матеріал з української історії. Вважаємо, що в програмі історичних студій ця праця має бути рекомендована, як доступна, надійна, точна у висновках, викладена науково-зрозумілою мовою, як практично всі публікації вченої.

Наголосимо, що завдяки власним чеснотам, високому професіоналізму, відданості улюбленій справі А. Соляник давно та цілком заслужено здобула високий авторитет не лише в Україні, а й за її межами. Вона активний член Української бібліотечної асоціації (УБА), зокрема, член Президії УБА у 2015–2018 рр., Президії Харківського обласного відділення УБА, учасниця професійних турів по бібліотеках Європи та Азії. Її цінують і шанують в українських бібліотеках. Так, зі студентських років вона тісно співпрацює з Харківською державною науковою бібліотекою імені В. Г. Короленка. На матеріалах біб-

ліотеки студентка-випускниця написала оригінальну наукову роботу, досвід цієї установи з проблеми документопостачання відображений в її кандидатській дисертації, багатьох статтях. Як завжди, Алла Анатоліївна й організатор і учасник різноманітних наукових і освітніх проєктів установи: міжнародних і всеукраїнських наукових конференцій «Короленківські читання», спеціальних семінарів та «круглих столів». Зокрема, її участь в останніх студіях «Бібліотекознавець Л. Б. Хавкіна поза часом і кордоном», «Першооснова Харківської бібліотечної освітньо-наукової школи» суттєво підвищила їх науково-теоретичне значення. Талановита, творча й енергійна, вона – один з організаторів та активний учасник численних наукових форумів, організованих ХДАК, зокрема міжнародних наукових конференцій: «Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань», «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку», «Культура та інформаційне суспільство XXI століття», міжнародного симпозіуму «Культурно-мистецька освіта: інституціональні трансформації в соціально-культурологічних парадигмах» та ін.

За свої досягнення вона неодноразово відзначалася нагородами, має Почесну грамоту Харківської обласної державної

адміністрації та диплом обласного конкурсу «Вища школа Харківщини – кращі імена» в номінації «Науковець».

З 2020 р. А. Соляник – головна редакторка наукового фахового видання «Вісник ХДАК». Членкиня редколегії наукових фахових видань: «Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук», «Поліграфія та видавнича справа», «Бібліотечний менеджмент». Нині відбувається якісно новий виток у професійному зростанні відповідальної й працюючої ювілярки – посада проректорки з наукової роботи ХДАК.

З радістю, щиро вітаємо Аллу Анатоліївну з ювілеєм! Бажаємо ювілярці, як усім нам, найскорішої перемоги і миру, здоров'я, творчого стану душі, плідної і цікавої роботи, справжнього жіночого щастя.

Редакція журналу «Бібліотечний форум: історія, теорія і практика» приєднується до вітань ювілярки та бажає їй подальших наукових і творчих здобутків.

Окремі наукові праці Алли Соляник

1. Соляник А. Внесок Михайла Годкевича в теорію та практики документопостачання // Вісн. Кн. палати. 1998. № 6. С. 34–36.
2. Соляник А. Система документопостачання бібліотечних фондів України: закономірності розвитку: монографія / Харк. держ. акад. культури. Харків, 2005. 239 с.
3. Кушнарєнко Н., Соляник А. Надія Яківна Фрідьєва – видатний український бібліотекознавець, фундатор вищої бібліотечної освіти в Україні // Вісн. ХДАК: зб. наук. пр. Харків, 2014. Вип. 44. С. 55–63.
4. Соляник А. Сучасні тренди модернізації вищої бібліотечної освіти України // Вісн. Кн. палати. 2017. № 1. С. 22–26.
5. Ракитянська В., Соляник А. Хранитель пам'яті, дослідник, поет, патріот: до 60-річчя від дня народження І. Я. Лосієвського // Вісн. Кн. палати. 2017. № 7. С. 42–48.
6. Соляник А., Глазунова Л. Берегиня бібліотечних скарбів Слобожанщини // Вісн. Кн. палати. 2018. № 9. С. 44–47.
7. Фундатори Харківської бібліотечної науково-освітньої школи: (до 90-річчя ХДАК) : кол. монографія / авт. кол. А. Соляник та ін. ; М-во культури України, Харк. держ. акад. культури. Харків : ХДАК, 2019. 76 с.
8. Шейко В., Соляник А. Видатний лідер галузевої науки та освіти // Вісн. Кн. палати. 2020. № 9. С. 44–48.
9. Кушнарєнко Н., Соляник А, Сищенко С. Л. Б. Хавкіна – класик вітчизняного фондознавства (до 150-річчя зі дня народження) // Вісн. ХДАК: зб. наук. пр. Харків, 2020. Вип. 58. С. 71–88.
10. Кушнарєнко Н., Соляник А. Історичні етапи розвитку Харківської бібліотечної наукової школи // Історичні етапи становлення бібліотечної освіти в Україні: зб. наук. пр. Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. Харків, 2021. С. 6–28.
11. Кушнарєнко Н., Соляник А. Семантичний складник української вишиванки як виду документу // Вісн. Кн. палати. 2023. № 10. С. 31–41.